

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ**

Bänden. Band I: Erzählungen / [herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Hartmut Scheible]. – Patmos Verlag GmbH & Co. KG Artemis & Winkler Verlag, Düsseldorf und Zürich, 2002. – 927 s.

4. Jandl E. Die Novellen Arthur Schnitzlers / E. Jandl. – Wien, 1950. – 160 s.

5. Krallmann M. Zufall und Tod im erzählerischen Werk Arthur Schnitzlers / M. Krallmann. – Bielefeld, 1991. – 106 s.

6. Lindken H. Erzählweise und Motive der

Spätnovellen Arthur Schnitzlers: dargestellt an Interpretationen einzelner Novellen / H.U. Lindken. – Salzburg, 1971. – 224 s.

7. Quadt M. Arthur Schnitzler als Erzähler / M. Quadt // The Germanic Review, 1928. – Nr. 3. – S. 34–45.

8. Spycher-Braendli P. Gestaltungsprobleme in der Novellistik Arthur Schnitzlers. – Zürich, 1971. – 91 s.

9. Urbach R. Schnitzler-Kommentar zu den erzählenden Schriften und dramatischen Werken / R. Urbach. – München: Winkler Verlag, 1974. – 210 s.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2013

УДК 371 – 053.2

Галина Кемінь, кандидат педагогічних наук, доцент
Ірина Волошанська, кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ**

У статті розглядається проблема застосування комунікативного підходу у процесі вивчення іноземної мови молодшими школярами. Проаналізовано зміст та сутність комунікативного підходу, з'ясовано вікові особливості дітей молодшого шкільного віку у процесі вивчення іноземної мови, висвітлено пріоритетні вимоги до вчителя, виділено умови, форми та методи комунікативного навчання іноземної мови дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: комунікація, іноземна мова, учень, вчитель, умови, форми, методи.

Літ. 19.

Галина Кемінь, кандидат педагогических наук, доцент
Ирина Волошанская, кандидат педагогических наук, доцент
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ
ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ**

В статье рассматривается проблема применения коммуникативного подхода в процессе изучения иностранного языка младшими школьниками. Проанализировано содержание и сущность коммуникативного подхода, выяснены вековые особенности детей младшего школьного возраста в процессе изучения иностранного языка, отражены приоритетные требования к учителю, выделены условия, формы и методы коммуникативной учебы иностранного языка детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: коммуникация, иностранный язык, ученик, учитель, условия, формы, методы.

Galyna Keminj, Ph.D. (Pedagogic), Docent
Iryna Voloshanska, Ph.D. (Pedagogic), Docent of Drohobych State
Pedagogical University by I. Franko

**PROBLEMS OF STUDYING FOREIGN LANGUAGES BY JUNIOR PUPILS APPLYING
THE COMMUNICATIVE APPROACH**

The article deals with the problems of studying foreign languages by junior pupils applying the communicative approach. The content of the communicative approach has been analysed, psychological features of junior pupils in the process of studying foreign languages have been clarified, requirements to teachers, the main conditions, forms and methods of communicative study have been distinguished in the article.

Keywords: communication, foreign language, student, teacher, conditions, forms, methods.

Постановка проблеми. Зростаючий рівень міжнародної діяльності держави зумовив різке підвищення зацікавленості до вивчення іноземних мов як засобу комунікації. Великої уваги набуває вивчення іноземних мов у школі. У проєкті Державного стандарту та в

Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти зазначено, що вся система шкільної іншомовної освіти має формувати в учнів уміння і навички іншомовного спілкування, що сприятиме інтеграції українського суспільства до світової спільноти. Л.І. Бім, І.М. Верещагіна, О.О. Коломінова,

В.М. Плахотник, В.Г. Редько, Г.В. Рогова, С.В. Роман довели, що засади для оволодіння іноземною мовою закладаються саме у початковій школі та покликано закласти основи комунікативної компетенції учнів. На початковому етапі важливого значення набувають методичні та дидактичні підходи до організації процесу навчання учнів іноземної мови, мотивація їхньої діяльності, зацікавленість у вивченні предмета. Міністерство освіти і науки України вважає доцільним застосування комунікативного підходу до навчання іноземної мови як такого, що найповніше забезпечує рівень оволодіння нею як засобом міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці стверджують, що комунікативний підхід при вивченні іноземної мови на початковому етапі забезпечить найкращий результат [13; 18]. З'являються дослідження, в яких розкриваються різнобічні аспекти проблеми застосування комунікативного підходу у процесі вивчення іноземної мови молодшими школярами. В.Г. Редько аналізує лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів початкової школи. В.М. Плахотник вказує на особливості початкового етапу в навчанні іноземної мови. Проблеми комунікативного підходу в навчанні, умовам, формам до реалізації комунікативного підходу в навчанні присвячені праці В.І. Андреева, О.В. Барабанщикова, Л.М. Деркача, В.В. Давидова, О.М. Пехота, Л.М. Проколієнко, І.С. Якиманська, М.Ф. Феденко та ін. Проте у педагогіці й психології залишаються недостатньо дослідженими проблеми комплексного підходу до вивчення іноземних мов молодшими школярами з використанням комунікативних технологій.

Метою статті є проаналізувати зміст та сутність комунікативного підходу у процесі вивчення іноземної мови, з'ясувати вікові особливості молодших школярів, висвітлити пріоритетні вимоги до вчителя, узагальнити та систематизувати умови, форми та методи комунікативного навчання іноземної мови для дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Останнім часом спостерігається вагома інтеграція комунікативного підходу в систему мовної освіти України. Реалізація його в навчальному процесі з іноземної мови означає, що оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їх практичне застосування у процесі спілкування. У працях Л.С. Вигоцького, Л.С. Рубінштейна, Ш.О. Амонашвілі, Дж. Брунера, В. Пенфілда вказано, що дитина засвоює іноземну мову легше, ніж доросла людина. Розквіт людських здібностей до

засвоєння другої мови безпосередньо пов'язаний з чинниками фізіологічного порядку. Він припадає на період від 4-х до 10-ти років. Психологи довели, що молодші школярі мають стійку довготривалу пам'ять, їхній мозок характеризується пластичністю, здатністю швидко реагувати та переключатися з одного виду діяльності на інший, їм властиве володіння мистецтвом імітації й артикуляційна гнучкість [4, 217]. Беручи це до уваги вважаємо позитивним той факт, що починаючи з 2002 / 2003 навчального року вивчення іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах починається з другого класу, а у гімназіях та спеціалізованих школах – з першого. Однак досягти високого рівня компетенції в англійській мові, не живучи серед її носіїв, справа дуже важка. Тому важливим завданням вчителя є створення на занятті іноземної мови реальних і уявлених ситуацій спілкування з метою кращого її вивчення. Результатом навчання учнів початкових класів є формування у них умінь і навичок користування мовою як засобом спілкування, хоча і на мінімальному рівні. Для цього найкраще використовувати комунікативний підхід, де механічні репродуктивні вправи є відсутні; замість них з'являються ігрові ситуації, робота з партнером, завдання спрямовані на пошуки помилок, порівняння та співставлення, що підключають не тільки пам'ять, але і логіку, вміння мислити аналітично та творчо. Такий комплекс допомагає створити іншомовне середовище, в якому повинні "функціонувати" учні: спілкуватись, читати, брати участь в рольових іграх, висловлювати свої думки, робити висновки.

У навчанні іноземної мови слід дотримуватись відповідних дидактичних принципів. До них відносяться принципи наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання. Вважаємо за доцільне використання таких принципів комунікативного методу, що пропонує Ю.І. Пассов: мовленнєва спрямованість навчального процесу, практичне користування іноземною мовою, індивідуалізація, функціональність, яка забезпечує відбір іншомовного матеріалу, ситуативність, новизна [9].

Учні початкових класів погано орієнтуються в абстрактних поняттях. Вони дуже важко сприймають і розуміють, наприклад, граматичні правила, представлені у вигляді визначень, формулювань [8]. На початковому етапі вивчення іноземних мов ефективно використовується схильність учнів молодших класів до

фантазування, розробки казкових сюжетів або внесення змін у вже готові сюжети. Будь-яка творча діяльність, у тому числі і персоніфікація, сприяє розвитку творчої уяви дитини, яку можна тренувати за допомогою ігор і творчих завдань. При цьому навіть мінімальна кількість мовленнєвих одиниць, які вони засвоюють на перших уроках, уже дозволяє їм відчувати комунікативну функцію мови, що одразу ж позитивно позначається на мотивації навчання, без чого неможливе оволодіння іноземною мовою.

Педагогічний досвід показує, що саме від того, як складаються взаємини школяра-початківця з першим учителем, чи зустріне дитина підтримку, довіру, зацікавленість педагога у своїх успіхах, залежить її успішність і самопочуття в колективі однолітків [10; 11]. Учитель іноземної мови початкової школи повинен мати теоретичні знання, володіти системою професійних навичок і вмінь, які забезпечать успішне здійснення його основних педагогічних функцій, удосконалювати свою професійну майстерність, повинен бути обізнаним з останніми досягненнями в галузі літератури, лінгвістики, методики, збагачувати свої практичні навички й уміння [3]. На уроках йому слід пам'ятати, коли учень припускається мовленнєвих помилок, доцільно вважати це явище не лише можливим, а й досить нормальним [13]. Вищезгадані якості вчителя, на наш погляд, є неодмінними в ході вивчення іноземної мови і можуть відіграти суттєву роль у формуванні активності учнів під час комунікативного процесу.

Головна мета навчання полягає в тому, щоб навчити учнів спілкуватися іноземною мовою в типових ситуаціях повсякденного життя. Розглянемо умови, необхідні для сприятливого засвоєння іншомовної комунікації:

- Діяльнісна сутність комунікативно-орієнтованого навчання іноземних мов здійснюється через "діяльні завдання". Вони реалізуються за допомогою методичних прийомів, на основі ігрового, імітаційного та вільного спілкування.

- Комунікативні завдання нерідко виконуються в умовах підвищеної мовної та фізичної активності, пожвавлення учнів, вільного їх пересування по класі і мимовільного засвоєння ними навчального матеріалу.

- Діяльнісна сутність комунікативного навчання іноземних мов реалізується в умовах гуманістичного підходу до навчання. Створюються позитивні умови для активного, вільного розвитку особистості [5].

У процесі навчання іноземної мови слід пам'ятати, що, приходячи на урок, дитина має почуватися, немов вона потрапила в іншу країну [12, 57]. Головним чином, за це відповідає оформлення класу іноземної мови. Окрім

звичайної наочності, тут повинна бути символіка країни, ляльки у національних костюмах, столик для чаювання, як за кращими традиціями країни.

Отже, важливими умовами для комунікативного навчання іноземної мови молодшими школярами є: комунікативна спрямованість усіх його етапів, висока активність усіх учнів, створення і підтримка в учнів високої мотивації до навчання іноземної мови, динамічність. Необхідною є часта зміна видів і режимів роботи, адже молодші школярі дуже жваві і прагнуть до постійної зміни видів діяльності, а тому урок слід організовувати так, щоб кожен вид роботи не займав багато часу. Важлива умова комунікативного навчання є його емоційність та артистичність. Цьому повинні сприяти як педагогічні аспекти (гарний, оптимістичний настрій учителя, його доброзичливість, артистичність), так і методичні (цікаві види роботи, їхня новизна, доступність для учнів, постійна підтримка у школярів почуття радості від досягнутих успіхів, від доброзичливої атмосфери на уроці).

Навчаючи дітей молодших класів усіх чотирьох видів мовлення, слід пам'ятати особливість їхньої психіки. Тут повинні домінувати ігри [12, 51]. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку гра має виключне значення: для них – це навчання, праця, серйозна форма виховання [4, 163]. Це не лише цікавий спосіб провести час, але й спосіб моделювання зовнішнього дорослого світу, коли у дитини формується схема її взаємовідносин з однолітками [16, 105]. Важливо, щоб дитина була головним дієвим героєм на уроці, почувала себе вільно та комфортно. Матеріал повинен уважно відбиратися, має бути цікавим. Велику увагу слід приділяти ситуаційним ігровим методам, поданих в роботі З.Я. Футермана [15].

У комунікативному підході до вивчення іноземної мови молодшими школярами виокремлюємо наочні методи (із застосуванням предметів, іграшок, макетів, картинок, аплікацій, відеофільмів, комп'ютерних навчальних програм), практичні методи (малювання, аплікація, ліплення, конструювання), словесні методи (ігрові, наочні, практичні), метод опори на фізичні дії (поєднання мовленнєвої і немовленнєвої діяльності) Використання методу опори на фізичні дії у педагогічному процесі відповідає практичній меті навчання іноземної мови, забезпечує сприйняття, розуміння і виконання команд вчителя, а також відтворення їх у власному мовленні [7].

Оскільки, як вже зазначалося, для учнів початкових класів важливою формою комунікативного навчання є ігрова діяльність, ми пропонуємо комплекс ігрових прийомів на уроках англійської мови:

- виконати дію за інструкцією (Покажи ... – Show me ...; Візьми (предмет) і дай його мені – Take it and give me; Візьми (предмет) і поклади його на стіл – Take it and put it on the desk; Доторкнися до ... – Touch the ...);

- здійснити мовленнєву дію згідно із запитанням або реплікою педагога, використавши потрібне слово або граматичну структуру після того, наприклад, як школяр спіймав м'яч від вчителя (контроль лексичних одиниць – вчитель: "A skirt (shirt)", учень: "Спідниця (сорочка)"; тренування мовленнєвих зразків у запитально-відповідній формі – вчитель: "What is your name? Where do you live?", учень: "My name is ... I live in ...");

- здійснити вербальну дію відповідно до запитання "What's this?" за умови отримання іграшки або картинки, що пропонуються "This is a house", потім відповісти на запитання "What do you have?" – "I have a ...";

- вгадати загадане за допомогою використання загальних запитань типу "Is it (this) a ... ?" і відповідей "No, it isn't / Yes, it is (a fox)";

- відреагувати на команду педагога і виконати фізичну вправу, що дозволяє перевірити адекватне сприйняття і розуміння дієслів у наказовому способі ("Shake your hand, Bend left" тощо);

- знайти схований предмет (активізація структури "Where is it?" і тренування приймників іноземною мовою "It is on the shelf" тощо);

- описати предмет "у мішечку", зазначаючи його розмір, колір, форму, а також якості казкового персонажа, представленого іграшкою ("It is a bear. It is big and brown. It is round. The bear is good and kind");

- реагувати вербально чи невербально на зміни, що відбулись у процесі організації запропонованої ігрової ситуації, наприклад, необхідно назвати предмет, який педагог сховав або додав до решти; помітити різницю у майже однакових сюжетних малюнках ("The ball is missing. The car is adding. The dog is in the first picture – The dog isn't in the second picture");

- вступити у діалог за ситуацією з приводу привітання і знайомства, отримання інформації про членів сім'ї учнів, покупок у магазині, організованому в навчальних умовах, тощо ("How are you?" – "I'm fine, thanks"; "Is your family big or small?" – "My family is small"; "What is your mother's name?" – "My mother's name is ..." тощо) [17]. Їх використання під час вивчення різних тем, з одного боку, створює ефект повторення визначеного лексико-граматичного матеріалу і, з іншого, – викликає в дітей інтерес.

Під час цього доцільно надавати дітям можливість багато рухатись, оскільки це не лише збігається з потребою віку, але й суттєво

прискорює процес засвоєння іноземної мови [5, 93]. Адже фізична активність тісно пов'язана з мовленнєвою. Водночас це дозволяє дітям використати зайву енергію, накопичення якої під час традиційного проведення уроку дається ознаки як порушення дисципліни. Беручи до уваги швидку стомлюваність дітей, на уроці іноземної мови не можна обійтися без фізкультхвилинки, що супроводжується римівками [2, 187]. Таким чином учитель досягає подвійної мети: невеликий перепочинок та запам'ятовування нових слів.

Діти краще сприймають та засвоюють матеріал, якщо він якось обіграється, інсценується [6, 126]. У цьому допомагають вірші, казки, невеличкі п'єси, дитячі спектаклі та свята з використанням англійських пісень та віршів. Головне, щоб учень не відчував страху за помилки. Вважається, що помилки – це засіб та умова успішного оволодіння комунікативною компетенцією [1, 19]. Їх наявність не свідчить про невдачу, а навпаки, вони показують, що навчальний процес проходить нормально і учні беруть у ньому активну участь.

Доцільним вважаємо виділення таких прийомів раннього навчання іноземної мови: використання ігрових вправ; імітація; проведення дидактичних ігор-вправ для формування мовних і мовленнєвих навичок; використання рухливих ігор; організація ситуацій спілкування на основі немовленнєвих видів діяльності; проведення сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизацій; організація комплексу фізичної зарядки; вивчення віршованих текстів з музичним супроводом і без нього (пісень, віршів, лічилок, скоромовок, римівок тощо); організація казкового сюжету чи опора на зміст фабульного тексту; використання предметної, ілюстративної, схемної наочності; поява сюжетного персонажу; організація драматизації (інсценування) педагогом під час презентації іншомовного матеріалу і разом з дітьми на інших етапах; застосування аудіо-, відео-, комп'ютерної техніки [14]. Дуже важливо створити в процесі навчання дітей іноземної мови такі умови, щоб матеріал засвоювався природно, щоб діти вчилися легко, з інтересом і бажанням, без зайвого напруження емоційно-вольових та інтелектуальних сил.

На початковому етапі вивчення іноземної мови пропонуємо використати такі фонетичні, орфографічні, лексичні та граматичні ігри:

Фонетичні ігри: "Впіймай звук" (учитель ставить завдання назвати спільний звук у словах, які прозвучать), "Прогулянка" (на дошці намальовані "будиночки, в яких живуть звуки". Один звук "приходить у гості" до іншого звука, і, якщо вони знайомі, "співають" склад).

Орфографічні ігри: "Чергова буква" (учням

роздають картки з буквами і пропонують визначити та написати якомога більше слів, у яких ця буква стоїть на визначеному місці (наприклад, на першому), “Хто більше?” (клас ділиться на команди, кожна команда повинна записати на дошці якнайбільше слів по темі), “Телеграма” (кожен учасник гри повинен придумати телеграму, в якій перше слово починалось би з першої букви слова, написаного на дошці, друге – з другого і т.д.).

Лексичні ігри: “Гість у домі” (клас ділиться на групи, кожній групі вчитель пропонує ситуацію і ставить завдання скласти діалог. Виграє група, яка швидко і правильно виконає завдання), “Сховай та вгадай” (учитель пропонує учням “змійку” з букв, серед яких заховані слова. Перемагає той учень, який найшвидше знайде і запише ці слова.), “Слова пазли” (учитель готує картки зі складами, з яких учні повинні скласти слово, утворити множину й вирішити яке слово слід записати першим згідно алфавітному порядку).

Граматичні ігри: “Як це робиться?” (учитель роздає учням малюнки та картки, на яких написані дієслова, учні повинні записати ті дієслова, які пояснюють намальоване), “Пантоміма” (учні утворюють пари, один із гравців показує дію за допомогою пантоміми чи міміки, а інший повинен прокоментувати те, що робить перший, з допомогою вже відомих дієслів) [19].

Зазначимо, що граматика на початковому етапі не пояснюється. Граматичні конструкції вводяться у вигляді мовних прикладів. Діти заучують їх, а потім використовують в мовленні за аналогією. Проте на наступному етапі такі пояснення вже включаються в навчальний процес у ігровій формі. Пояснення будуються в цікавій та доступній для дітей формі (граматичні казки, історії та пригоди мови, вірші тощо) [2, 28].

Висновки. Отже принцип комунікативної спрямованості у навчанні іноземної мови учнями початкових класів повинен пронизувати весь навчальний процес. Необхідно враховувати в педагогічному процесі психофізіологічні особливості дітей початкової школи, їхній життєвий і лінгвістичний досвід, підтримувати на уроці умови, сприятливі для ефективного навчання, використовувати комунікативні методи та прийоми, що сприяють створенню розвивального середовища та формуванню іншомовної комунікації учнів початкових класів.

1. Ариян М.А. Учебно-методический комплекс по английскому языку для 2 класса (2 год обучения). // М.А. Ариян / *Иностранный язык в школе*. – М., 1993. – № 6. – С. 19 – 20.

2. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам в школе / Б.В. Беляев. – М.: Просвещение, 1965. – 227 с.

3. Бердичевский А.Л. Концепция подготовки учителя иностранного языка / А.Л. Бердичевский // *Иностранные языки в школе*. – 1990. – № 4. – С. 94 – 100.

4. Богоявленский Д.Н. Психология усвоения знаний в школе / Д.Н. Богоявленский, Н.А. Менчинская. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 347 с.

5. Дронов В.В. Психологические и методические основы обучения иностранным языкам детей младшего возраста / В.В. Дронов // *Иностранный язык в школе*. – М., 1985. – № 4. – С. 93 – 95.

6. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А. Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – С. 126 – 135.

7. Колесникова И.Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И.Л. Колесникова, О.А. Долгина. – СПб.: БЛИЦ, Cambridge University Press, 2001. – 224 с.

8. Мухина В.С. Вікова психологія: феноменологія розвитку, дитинство, відроктство: Підручник для студ. вузів. – 9-е вид., Стереотип / В.С. Мухина. – М.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 30 с.

9. Пассов Є.І. Основи комунікативної методики / Є.І. Пассов. – М.: Російська мова, 1989. – 230 с.

10. Проскура О.В. Про психологічну підготовленість учителя до роботи з першокласниками / Олена Проскура // *Початкова школа: Науково-методичний журнал*. – 1997. – № 1. – С. 12 – 14.

11. Роговик Л.С. Саморегуляція у професійній діяльності вчителя / Людмила Роговик // *Початкова школа: Науково-методичний журнал*. – 2004. – № 12. – С. 51 – 54.

12. Роман С.В. Wonderland. Навчально-методичний комплекс. Книжка для вчителя / С.В. Роман. – К.: Ленвіт, 2000. – С. 51, 57.

13. Столяренко О. Використання нетрадиційних методів комунікативного спілкування у навчанні англійської мови / О. Столяренко // *Рідна школа*. – 2003. – № 9. – С. 47 – 49.

14. Стронин М.Ф. Обучающие игры на уроке английского языка / М.Ф. Стронин. – М.: Просвещение, 1981. – 112 с.

15. Футерман З.Я. Иностранный язык в детском саду. Вопросы теории и практики / З.Я. Футерман. – К.: Рад. шк., 1984. – 143 с.

16. Чернякова О. Вивчення англійської мови через гру / О. Чернякова // *Початкова школа, К.*, 2002. – № 4. – 279 с.

17. Fissas Constantinos Working Communicatively with Children. / [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.escp.org/children.html>

18. Johnson K. Communication in the Classroom / K. Johnson, K. Morrow. – Longman Group, 1992. – 140 p.

19. Susan Halliwell Teaching English in the Primary Classroom / Susan Halliwell. – Longman Group UK Limited, 1992. – 169 p.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2013